

Д. В. Ковальов

ДВНЗ “Національний гірничий університет”

ФЕННОМАНСТВО ЯК СВОЄРІДНИЙ РУХ НАРОДНИКІВ У ФІНЛЯНДІЇ

Роботу присвячено процесу зародження фінського національного суспільно-політичного руху – “Фенноманство” – у Великому князівстві Фінляндському у XVIII–XIX ст.

Ключові слова: Велике князівство Фінляндське, фенноманія, модерна нація, націоналізм, самодержавство.

The research is dedicated to the process of the birth of the Finnish national socio-political “Fennoman movement” in the Grand Duchy of Finland during XVIII-XIX centuries. In the article defined the main ways of the uprising and development of the national liberation “Fennoman movement” of Finnish modern nation, and researched the problems of coexistence with reality in autocratic tsarist Russian empire. The author revealed the essence of educational activity of the first researchers of Finnish history and literature that was the beginning of a mass movement for the recognition of Finnish single and dominant language in the Grand Duchy of Finland. Much attention is paid to the activities of philosophical, historical and journalistic ancestors of the Finnish nationalism, which could affect not only the Finnish society, but also in the autocratic Russian Tsar, whom allowed the local parliament – Valtioapäivä, also reconvened and approved the Finnish language as official in the autonomy. The complex analysis of sources and studying a wide range of scientific literature of the subject suggest that precisely because of the Fennomans further Finnish modern nation won a coveted independence.

Key words: the Grand Duchy of Finland, the Fennoman movement, modern nation, nationalism, autocracy.

Актуальність даної тематики полягає в тому, що в Україні історію фінського національно-визвольного руху майже не вивчено, тому варто зауважити, що, дослідивши шлях появи та розвитку ідеологічного підґрунтя фенноманського руху, прагнемо заповнити цю прогалину. Серед найбільш помітних дослідників цієї тематики виокремлюємо: 1) з фінських – Матті Клінге [1] та Осмо Юссіла [5], які загострювали свою увагу на процесах формування модерної фінської нації саме в часи перебування Фінляндії в складі самодержавної Російської імперії; 2) з совєцьких – Вільям Похльобкін [2] та Лев Суні [4], які осмислювали Фінляндію через ідеологічну призму як на об'єкт чергової здобичі династії Романових, яку царські чиновники хотіли позбавити всіх законних прав.

Мета статті – дослідити процес зародження і розвитку фінського національного суспільно-політичного руху “Фенноманство” або “Фенноманія” у Великому князівстві Фінляндському протягом XVIII–XIX ст.

Отже, як громадсько-політичний рух фенноманів починає зароджуватися ще у шведську добу, коли Фінляндія, в якості Великого герцогства, була частиною Шведського королівства, а саме у XVII–XVIII ст. Одним із перших “будителів” фінської модерної нації був історик та лютеранський теолог Даніель Юсленіус з фінського селища Міетойнен [3, с. 356]. Він протягом 1712–1735 рр., будучи професором історії

в королівській академії міста Обу та єпископом міста Борго, досить активно пропагував серед міських мешканців півдня та заходу Фінляндії відродження давніх традицій, домінування в спілкуванні власне фінської мови. Але у 1742 р. через російсько-шведську війну Юсленіус був змушений переїхати до Стокгольма, де і помер. У другій половині XVIII ст. роботу Юсленіуса продовжив його учень, етнограф та філолог з Обу – Генріх-Габріель Портан [3, с. 261]. Він їздив у експедиції селами центральної Фінляндії, де займався збиранням пам'яток фінської народної творчості. У 1788 р. Портан публікує свою першу книжку під назвою “De poesii fennica”, присвячену фінській міфології та народним пісням, чим пробудив інтерес до фінського фольклору та народної літератури серед містян Обу, Вази, Улеборга і Гельсінгфорса. Саме Портан перший поставився до історії Фінляндії як до самостійної галузі в історичній науці, тож уже навесні 1800 р. він публікує свою головну працю – “Pauli Juusten Chronicon eris sororum finlandensium”, в якій з численними коментарями розповідає про єпископів та релігійних діячів Фінляндії.

У 1808–1809 рр. відбулася остання російсько-шведська війна, результатом якої стало остаточне приєднання Фінляндії до складу самодержавної Російської імперії [1, с. 34]. Протягом весни-літа 1809 р. у Борго за наказом Александра I скликали станovo-преставницький Сейм,

на якому російський імператор офіційно був проголошений Великим Князем Фінляндським, пообіцявши своїм новим підданам справжню національну автономію [1, с. 83]. Разом із тим, панівне становище у Фінляндії продовжувала займати шведська мова, якою відбувалося викладання в школах та університетах, а також публікувалося більшість наукових праць і газет. А от фінська мова залишалась мовою простого народу і була поширена переважно в сільській місцевості. Це викликало невдоволення серед широких верств фінського населення, а також серед частини шведськомовної інтелігенції, захопленої ідеями романтизму та націоналізму, що проголошували мову однією з головних ознак модерної нації. Освічене шведськомовне дворянство з Обу та Гельсінгфорса, надихнувшись працями етнографа Портана, прагнуло частіше використовувати фінську мову не тільки в наукових дослідженнях і теологічних працях, а виступало за повний перехід на неї в усіх сферах суспільно-політичного і культурного життя фінляндської автономії. Цей рух незабаром отримав назву “фенноманія”, який увів в обіг у 1818 р. шведський письменник та історик літератури Лоренцо Гаммаршольд у своїй однойменній статті в стокгольмському журналі “*Poliphem*” [5, с. 45].

Протягом 1816–1819 рр. в Обу існувало просвітницьке товариство “*Auga*”, яке заснував етнограф Портан разом зі своїми учнями Юганом-Габрієлем Лінсенем, Фредриком Бергбумом та Адольфом-Іваром Арвідссоном [4, с. 121]. У цей час їхня діяльність була спрямована на видання журналу “*Mehiläinen*”, в якому члени товариства закликали царський уряд Росії зробити фінську мову державною мовою в автономії. Так, наприклад, Арвідссон у своїх статтях писав про небезпеку, в якій знаходиться фінська нація, про необхідність розвитку фінської мови, становлення національного громадянської свідомості та створення самостійної фінської держави. Однак, вимоги членів просвітницького товариства “*Auga*” тоді не мали широкої підтримки, й обговорення поставленої ними проблеми призупинилося майже на 20 років. У 1820-30-х рр. відбувається стрімкий розвиток фінської культури і, зокрема, літератури. Один із перших фінськомовних поетів Яакко Ютейні писав ще в 1820 р.: «Мова – це залізний обруч, який згуртовує весь народ!» [4, с. 158]. У своїх віршах поет Ютейні критикував сучасне йому фінське суспільство, висловлював співчуття фінським селянам, гнобленим шведськомовним дворянством. А проте, вже в 1831 р. у Гельсінгфорсі місцеві студен-

ти, науковці та літератори заснували “Фінське літературне товариство” (фін. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura*) [2, с. 169]. Один із засновників цього товариства, поет та письменник Еліас Льоннрот у 1835 р. видає свою визначну збірку – фінський народний епос “*Kalevala*” [3, с. 437]. Не менш важливу роль зіграв і поет Юган-Людвіг Рунеберг, який оспівував у своїх віршах прекрасні фінські пейзажі і життя простого фінського народу [3, с. 576]. Хоча Рунеберг і писав шведською мовою, його творчість справила величезний вплив на становлення фінської національної самосвідомості і розвиток фенноманського руху.

Поряд із літературною творчістю серед молодих фенноманів з’являється й ідеологічна публіцистика. Так, з появою 1838 р. у Стокгольмі брошури професора Ізраеля Гвассера розгортається дискусія про “особливу фінську державу”, в якій автор називав Велике князівство Фінляндське «державою з представницькою формою правління, що була заснована за допомогою мирного сепаратного договору між звільненим фінляндським народом і Александром I...» [1, с. 218]. Цю ідею підхопив молодий філософ Юган-Вільгельм Снелльман, який на початку 1830-х рр. тісно контактував зі студентами Гельсінгфорського університету, що перейнялися фенноманськими ідеями, тож вони утворили літературно-філософський гурток “Суботнє товариство” (фін. *Lauantainseura*) [2, с. 235]. Щосуботи учасники товариства збиралися в будинку одного з його членів і обговорювали нові твори літератури та філософії. Головним предметом бесід була філософія та естетика гегельянства, її осмислення з точки зору завдань фінського національного руху і розвитку літератури у Фінляндії. У 1832 р. був заснований друкований орган “Суботнього товариства” – газета “*Helsingfors Morgonbladet*” [2, с. 236].

“Весну народів” 1848–1849 рр. Фінляндія зустріла дуже спокійно, без масових демонстрацій і повстань. А от “Похмурі семиріччя” 1849–1856 рр., що прийшло за хвилину європейських революцій, природно позначилося на внутрішньополітичному житті Фінляндії: у 1850 р. було заборонено видавничу діяльність фінською мовою, крім релігійної літератури, а до всіх місцевих газет було приставлено царських цензорів [4, с. 173]. Взимку 1854/55 рр. консерватора Александра Меншикова на посаді генерал-губернатора змінив більш поміркований Фьодор Берг, через що розпочалася суспільно-політична лібералізація у Фінляндії, яка посилювала розквіт фінського націоналізму

у вигляді руху фенноманії. Тим часом, новий російський імператор і Великий Князь Фінляндський Александр II прагнув зберегти свій імідж ліберального монарха, тож під час свого візиту до Фінляндії у 1863 р. він дав дозвіл на відновлення роботи місцевого парламенту – станово-представницького Сейму та надав офіційного статусу фінській мові [3, с. 135].

У 1860–1880-х рр. фінський рух із національно-культурного починає переростати в національно-визвольний, маючи яскраво політичний відтінок, адже формуються перші партії, які відкрито закликають до створення національної фінської держави. У цілому, протягом другої половини XIX ст. фінська мова майже зовсім витіснила шведську в усіх сферах суспільного життя: остаточно формується літературна фінська мова, розвивається національний фінський театр. А проте, лише у 1900 р. згідно із новим царським маніфестом

щодо статусу державних мов у Фінляндії, фінська мова була повністю зрівняна в правах зі шведською та російською, у результаті чого її роль ще більше зросла.

Проведений комплексний аналіз джерел та вивчення широкого кола наукової літератури з досліджуваної теми дозволяють зробити наступні висновки: 1) перші наукові зацікавлення шведськомовних професорів королівської академії в Обу у XVIII ст. дали сильний поштовх розвитку фенноманського руху в галузі літератури та ідеологічної публіцистики; 2) протягом XIX ст. боротьба за панування фінської мови стала апогеєм суспільно-політичної боротьби фенноманів; 3) відновлення діяльності Сейму та надання фінській мові статусу офіційної у 1863 р. перевело боротьбу фенноманів у політичну площину і відкрило нові можливості для фінських громадян.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Klinge M. Keisarin Suomi [Text] / M. Klinge. – Espoo, 1997. – 616 s.
2. Похлёбкин В. СССР – Финляндия: 260 лет отношений, 1713 – 1973 [Текст] / В. Похлёбкин. – М., 1975. – 471 с.
3. Сто замечательных финнов. Калейдоскоп биографий = 100 suomalaisista pienoiselämäkertaа venäjäksi [Текст] / [пер. с финск. И. Соломеша]. – Хельсинки: Общество финской литературы (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura), 2004. – 781 с.
4. Суни Л. Очерк общественно-политического развития Финляндии (50-70-е годы XIX в.) [Текст] / Л. Суни. – Ленинград, 1979. – 273 с.
5. Юссіла О. Від Великого Князівства до сучасної держави: Політична історія Фінляндії від 1809 р. [Текст] / О. Юссіла, С. Гентіля, Ю. Неваківі; [пер. з фінс. М. Гаутала, В. Пилипенко]. – Київ, 2002. – 407 с.

УДК 94:327.8(437:47+57)

А. Ю. Стригін

Чорноморський державний університет ім. Петра Могили

ВПЛИВ «ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ» НА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗІ

У даній статті автор підкреслює всерадянське значення подій в Чехословаччині 1968 р. Наголошує на зв'язок подій «Празької весни» з активізацією інтелігенції на території всього Радянського союзу.

Ключові слова: «Празька весна», операція «Дунай», інтелігенція, дисидентство.

In this article author emphasizes the importance of nationwide events in Czechoslovakia in 1968. Liberalization of life in Czechoslovakia influenced not only on progressive society of the country, but also the entire Soviet intelligentsia «Prague Spring» affected social and political state of USSR. Moscow Government considered that Dubcek's reforms could be dangerous for Soviet hegemony in Eastern and Central Europe. Because of Prague's inappropriate political view (for Moscow) Brezhnev decided to enter forces and occupy country. Reactions from communist parties outside the Warsaw Pact were generally split. The Eurocommunist parties of Italy and Spain firmly denounced the occupation.

Key words: «Prague Spring» operation «Danube», intelligentsia, dissidents.

З приходом до керівництва Комуністичної партії Чехословаччини Олександра Дубчека у 1967 р. Чехословацька Соціалістична Республіка почала все більше демонструвати незалеж-

ність від СРСР. Політичні реформи Дубчека і його соратників (О. Шик, І. Пелікан, З. Млинарж та ін.), які прагнули створити «соціалізм з людським обличчям», розглядалися радян-